

УДК 330.1:172

DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.208.11-16>**Радько В.М.**

кандидат економічних наук

Державний університет економіки та технологій

Radko Viktoriia

PhD in Economic Sc.

State University of Economics and Technologies

<https://orcid.org/0000-0003-0351-2573>**Мацюра С.І.**

кандидат економічних наук

Державний університет економіки та технологій

Matsyura Svitlana

PhD in Economic Sc.

State University of Economics and Technologies

<https://orcid.org/0000-0002-9867-2555>**Борисова О.Є.**

Державний університет економіки та технологій

Borysova Olexandra

State University of Economics and Technologies

ЕВОЛЮЦІЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ ДО ВІЙНИ ТА ПІД ЧАС ЇЇ ПЕРЕБІГУ, РЕАКЦІЯ ДЕРЖАВИ Й ПЕРСПЕКТИВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті проаналізовано динаміку міграційних процесів в Україні з акцентом на періоди до повномасштабного вторгнення та під час воєнних дій. Досліджено ключові фактори, що вплинули на зміну міграційних потоків, включаючи економічні, соціальні та безпекові аспекти. Особливу увагу приділено державним механізмам реагування, програмам підтримки вимушених переселенців та стратегіям інтеграції мігрантів у контексті післявоєнного відновлення. Розкрито трансформацію міграції від трудової до вимушеної, проаналізовано гендерні й вікові зрушення та регіональні особливості внутрішнього переміщення. Узагальнено міжнародні практики адаптації міграційної політики в кризових умовах та оцінено можливості їх впровадження в Україні. Результати можуть слугувати основою для розробки політики стійкого демографічного та економічного розвитку й формування довгострокової стратегії реінтеграції та повернення мігрантів.

Ключові слова: міграційні процеси, вимушена міграція, внутрішньо переміщені особи, державна політика, сталий розвиток, інтеграція, воєнні виклики.

THE EVOLUTION OF MIGRATION PROCESSES IN UKRAINE BEFORE AND DURING THE WAR, THE REACTION OF THE STATE AND PROSPECTS FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

The article explores the role of migration processes as a critical factor in the transformation of Ukraine's demographic, economic, and social landscapes during crises and post-war recovery. It examines the evolution of migration patterns, highlighting how social enterprises can support displaced populations, address demographic imbalances, and contribute to rebuilding resilient communities. A particular emphasis is placed on their capacity to foster both demographic stability and economic recovery, positioning them as key contributors in achieving the Sustainable Development Goals (SDGs).

The study provides a systematic analysis of pre-war and wartime migration dynamics, identifying best practices from international experiences in managing forced displacement in conflict-affected regions. It examines the mechanisms of financial, institutional, and social support that enable effective crisis response and long-term integration. These mechanisms include humanitarian aid frameworks, labor market integration programs, repatriation incentives, and community-based resettlement initiatives that combine immediate relief with sustainable growth.

ISSN друкованої версії: 2224-6282

ISSN електронної версії: 2224-6290

© Радько В.М., Мацюра С.І., Борисова О.Є., 2025

An important component of the research is the assessment of opportunities for adapting global models to Ukrainian realities, which are marked by rapid demographic shifts, strained public resources, regulatory gaps, and heightened demand for inclusive recovery strategies. The article highlights the adaptability of migration management approaches in addressing multifaceted socio-economic pressures, underscoring their potential to serve as a cornerstone of national reconstruction efforts. Based on the analysis, key policy directions and support priorities are outlined, including demographic forecasting, integration infrastructure, fiscal incentives, and ecosystem development for returnees and internally displaced persons (IDPs).

The proposed analytical framework provides a foundation for designing targeted public policies aimed at strengthening migration governance. It also supports the formation of partnerships between government bodies, international organizations, and local stakeholders to amplify the demographic and economic effects of migration-related initiatives. The findings contribute to the advancement of scientific knowledge regarding the resilience of migration systems in transitional economies and offer practical recommendations for integrating migration management into long-term strategies for sustainable growth, demographic balance, and post-conflict rehabilitation.

Keywords: social entrepreneurship, innovation, social value, international experience, social business, Sustainable Development Goals, sustainable development.

JEL classification: J15, J61, F22, R23, Q01.

Постановка проблеми. Міграційні процеси в Україні завжди були важливим компонентом демографічного та соціально-економічного розвитку країни, знаючи значних трансформацій під впливом історичних, економічних та політичних факторів. До початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в лютому 2022 року міграція з України мала переважно трудовий характер із домінуванням зовнішньої трудової міграції до країн ЄС, Польщі, Чехії, Італії та інших, а також внутрішньої міграції у напрямку великих міст та економічно розвинених регіонів. За оцінками Державної служби статистики України, у 2014–2021 рр. щорічний зовнішній міграційний відтік становив від 50 до 100 тис. осіб, водночас внутрішнє переміщення після початку конфлікту на Донбасі у 2014 р. сформувало близько 1,5 млн внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

Повномасштабне вторгнення кардинально змінило характер, масштаби та спрямованість міграційних потоків. Станом на листопад 2025 р., за даними UNHCR, понад 6,5 млн громадян України отримали статус тимчасового захисту в країнах Європи, а кількість зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб, за даними Міністерства соціальної політики України, перевищує 4,8 млн осіб. Така безпрецедентна за масштабами вимушена міграція стала найбільшою гуманітарною кризою в Європі з часів Другої світової війни та призвела до серйозних демографічних, соціальних, економічних і безпекових викликів для України та країн-приймачок.

Державна політика України у сфері міграції, сформована ще до 2022 року (зокрема Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 2014 року із подальшими змінами), виявилася недостатньо адаптованою до нових реалій. Відсутність комплексної стратегії повернення, інтеграції ВПО на нових місцях проживання, стимулювання репатріації та протидії «відтоку мізків» суттєво ускладнює завдання післявоєнного відновлення та досягнення Цілей сталого розвитку (зокрема ЦСР 8 – гідна праця та економічне зростання, ЦСР 10 – зменшення нерівності, ЦСР 16 – мир, справедливість та сильні інститути).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання міграційних процесів в умовах війни активно досліджується як міжнародними організаціями, так і українськими аналітичними центрами. ІОМ та UNHCR регулярно публікують звіти про внутрішнє переміщення та біженство, а Європейська Комісія відстежує реалізацію Директиви про тимчасовий захист. Світовий банк у своєму Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA) виділив окремий розділ впливу міграції на економіку та людський капітал. UNDP у 2023 році випустив спеціальне дослідження «Human Mobility, Livelihoods and Recovery in Ukraine», в якому акцентовано на зв'язку міграції з відновленням [10].

Серед українських дослідників значний внесок зробили М. Метелля (Cedoss), яка проаналізувала економічні та соціальні наслідки війни для міграційних процесів, та І. Клімкіна, яка розглянула проблеми та виклики міграції українців у період воєнних дій [6]. Г. Герасименко досліджувала напрями адаптації міграційної політики в умовах воєнного стану, а Центр економічної стратегії оприлюднив дані щодо намірів українських біженців у ЄС повертатися додому [14].

Попри значну кількість публікацій, більшість досліджень мають фрагментарний характер: одні зосереджуються на внутрішньому переміщенні [3; 15], інші – на зовнішній міграції та інтеграції біженців у країнах ЄС [13; 14].

Недостатньо уваги приділено комплексному порівнянню міграційних моделей «до» та «під час» війни, системному аналізу еволюції державної політики та розробці довгострокових стратегій, що поєднують повернення, інтеграцію ВПО та залучення діаспори до післявоєнного відновлення з урахуванням Цілей сталого розвитку ООН.

Метою статті є комплексний аналіз трансформації міграційних процесів в Україні від довоєнного до воєнного періоду, оцінка ефективності державної реакції на міграційні виклики, а також розробка стратегічних рекомендацій щодо формування міграційної політики, орієнтованої на сталий розвиток, збереження людського капіталу та успішне післявоєнне відновлення країни.

Досягнення поставленої мети зумовило застосування комплексу взаємодоповнювальних методів

дослідження. У роботі використано системно-історичний і порівняльний методи, статистичний аналіз та синтез емпіричних даних офіційних даних Державної служби статистики України, Міністерства соціальної політики, UNHCR, ІОМ, Світового банку й Європейської Комісії за період 2014–2025 рр., структурно-функціональний підхід, гендерний і регіональний аналіз, а також методи узагальнення та логічного моделювання. Поєднання емпіричних і теоретичних методів забезпечило ґрунтовність висновків і практичну спрямованість рекомендацій.

Виклад основних результатів дослідження. Міграційні процеси в Україні до 2022 року мали переважно трудовий і сезонний характер. За даними Державної служби статистики України, у 2014–2021 рр. щорічний вплив робочої сили за кордон коливався в межах 1,2–1,7 млн осіб, переважно чоловіків віком 25–45 років, які виїздили до Польщі, Чехії, Німеччини та Італії. Водночас внутрішня міграція була незначною і

мала регіональний характер (переїзд із сільської місцевості до великих міст). Початок окупації Криму та частини Донецької і Луганської областей у 2014 році створив першу хвилю внутрішнього переміщення – близько 1,7 млн ВПО, проте значна частина з них з часом інтегрувалася в нових регіонах або виїхала за кордон [3; 7].

Повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року кардинально змінило структуру та масштаби міграції. За оцінками UNHCR, станом на листопад 2025 р. понад 6,5 млн українців перебувають за кордоном як біженці, з яких майже 95% – у країнах Європи [2]. Найбільші громади сформувалися в Польщі (близько 1,6 млн), Німеччині (понад 1,2 млн), Чехії та Італії [4]. Внутрішнє переміщення охопило 3,7–3,9 млн осіб, з яких близько 60% – жінки та діти [1; 3]. Таким чином, загальна кількість вимушених мігрантів (внутрішніх і зовнішніх) перевищує 10 млн осіб, що становить майже 30% довоєнного населення України (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика міграційних потоків до та під час повномасштабної війни в Україні

Показник	До 2022 року (2014–2021)	Під час повномасштабної війни (2022–2025)
Основний тип міграції	Трудова, сезонна	Вимушена (біженство та внутрішнє переміщення)
Основні країни призначення	Польща, Чехія, Італія, Німеччина, Росія	Польща, Німеччина, Чехія, Італія, Іспанія, Велика Британія
Гендерна структура	Переважно чоловіки 25–45 років	Жінки (60–65%), діти (25–30%), чоловіки старше 60 років
Вікова структура	Працездатне населення	Жінки з дітьми, особи похилого віку
Масштаб зовнішньої міграції	1,2–1,7 млн щорічно (накопичено ~ 4 млн)	Понад 6,5 млн (одноразовий пік у 2022–2023 рр.)
Внутрішнє переміщення	~1,7 млн (з 2014 р., стабільне)	3,7–3,9 млн (динамічне, з повторними переміщеннями)
Наміри щодо повернення	Високі (циркулярна міграція)	Низькі–середні (25–40% планують повернутися)
Вплив на ринок праці України	Втрата робочої сили, «вплив мізків»	Гострий дефіцит кадрів, гендерний та віковий дисбаланс

Джерело: розроблено авторами на основі [1; 11; 14].

Перехід від трудової до вимушеної міграції призвів до появи якісно нових викликів. Жінки з дітьми становлять основну частину біженців, що створило додаткове навантаження на системи освіти та охорони здоров'я країн-приймачок. Водночас в Україні сформувався дефіцит робочої сили в критичних секторах – будівництві, промисловості, сільському господарстві та ІТ. За оцінками Світового банку, втрата людського капіталу через міграцію та загибель цивільних уже коштує економіці 2,5–3,5% ВВП щорічно [9].

Державна реакція на міграційну кризу пройшла кілька етапів. На першому (лютий–червень 2022) домінувала екстрена допомога: спрощений виїзд за кордон, реєстрація ВПО. У 2022–2023 рр. було розширено програми підтримки зайнятості ВПО, запроваджено

механізми компенсації роботодавцям за працевлаштування переміщених осіб, а також ухвалено низку змін до законодавства щодо статусу біженців та тимчасового захисту в ЄС [7]. З 2024 року акцент поступово зміщується на стратегії повернення та реінтеграції, зокрема через програми «ЄРобота», гранти на створення бізнесу для ВПО та ветеранів, а також пілотні проекти репатріації за підтримки міжнародних партнерів [10; 12].

У вітчизняній практиці основними регіонами прийому внутрішньо переміщених осіб залишаються центральні та західні області країни, що зумовлено відносною безпекою, розвинутою інфраструктурою та наявністю робочих місць (рис. 1).

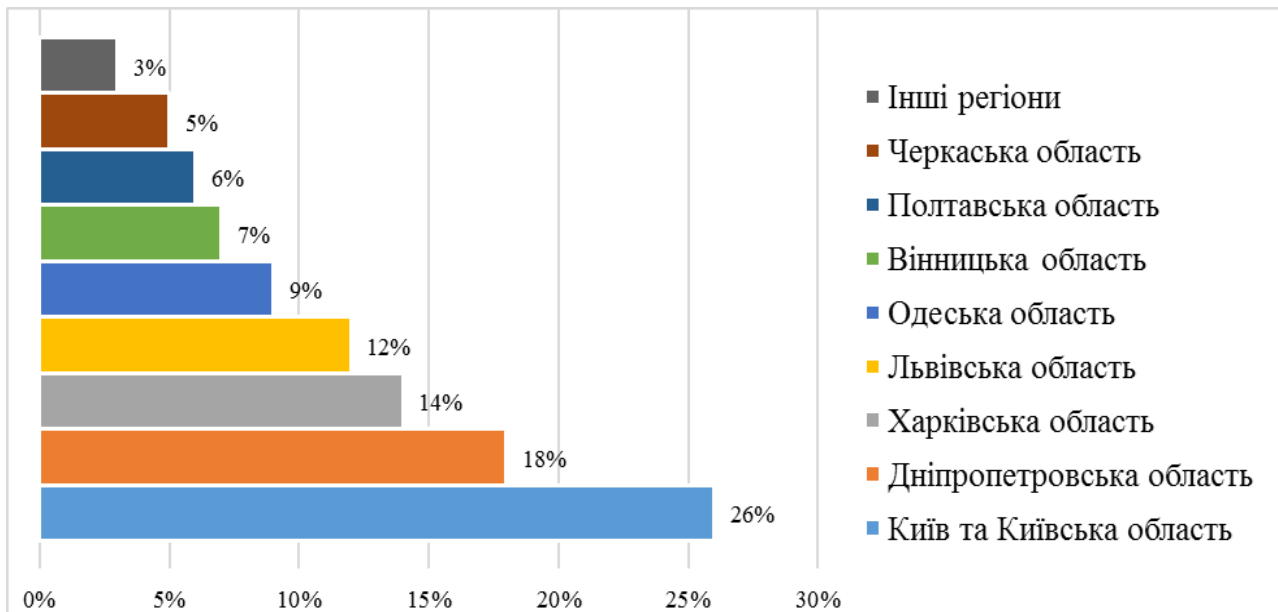

Рис. 1. Розподіл зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні за регіонами прийому, станом на жовтень 2025 року, %

Джерело: розроблено авторами на основі [1; 3].

Київ та Київська область лідирують за кількістю ВПО завдяки робочим місцям, інфраструктурі та відносній безпеці. Значна концентрація переміщених осіб також у Дніпропетровській, Харківській (близькість до фронту) та Львівській (економічний потенціал) областях. Східні й південні регіони, що перебувають під постійною загрозою, прийняли мінімальну кількість

ВПО.

Міжнародний досвід (Хорватія 1991–1999, Боснія і Герцеговина 1992–1998, Грузія 2008–дотепер, Колумбія з 2016) доводить ефективність чіткого правового статусу ВПО, державних програм житла й компенсацій за втрачене майно та пільгових кредитів на бізнес (табл. 2).

Таблиця 2

Порівняння міжнародного досвіду та української практики управління вимушеною міграцією в умовах війни

Параметр	Міжнародна практика (Хорватія, Боснія, Колумбія)	Україна (2022–2025)	Можливість адаптації
Правовий статус ВПО та біженців	Спеціальний закон, єдиний реєстр	Закон 2014 р. + зміни, реєстр діє	Висока
Житлове забезпечення	Компенсація за втрачене майно, соціальне житло	«Відновлення», обмежене соцжитло	Висока
Економічна інтеграція	Гранти, пільгові кредити, квоти	«Робота», компенсація роботодавцям	Висока
Програми повернення	Пакети допомоги 10–15 тис. USD (ООН/ЄС)	Пілотні проєкти, обмежене фінансування	Середня
Залучення діаспори	Державні програми інвестицій та репатріації	Окремі ініціативи, без системності	Висока

Джерело: розроблено авторами на основі [12; 13].

Україна вже запровадила більшість базових механізмів, що добре себе зарекомендували в інших країнах. Найбільший потенціал адаптації мають програми житлового забезпечення та економічної інтеграції. Натомість програми добровільного повернення та системне залучення діаспори залишаються слабо розвиненими

й потребують суттєвого посилення.

Узагальнення міжнародного та вітчизняного досвіду дозволяє запропонувати модель трансформації міграційної політики України від реактивної (екстреного реагування) до стратегічної (відновлення та сталий розвиток) (табл. 3).

Таблиця 3

**Порівняння міжнародного досвіду та української практики управління
вимушеною міграцією в умовах війни**

Етап	Період	Основний акцент	Ключові інструменти та завдання
1. Гуманітарна підтримка та захист	2022–2024	Вживання, базовий захист, екстрена допомога	Реєстрація ВПО, виплати допомоги, спрощений виїзд за кордон, тимчасовий захист у ЄС
2. Економічна інтеграція та підготовка до повернення	2024–2027	Зайнятість, реінтеграція ВПО, створення умов для репатріації	Програми «єРобота», гранти на бізнес, компенсації роботодавцям, житлові програми «єВідновлення», пілотні проєкти повернення
3. Сталий розвиток і репатріація людського капіталу	2027–2035	Збереження та примноження людського капіталу, залучення діаспори	Національна стратегія міграційної політики, програми залучення інвестицій діаспори, регіональні плани відновлення, пільгове кредитування репатріантів, гарантії безпеки та економічної стабільності

Джерело: авторська розробка

Запропонована триетапна модель дає чітку логіку переходу через три етапи: гуманітарна підтримка та захист (2022–2024), економічна інтеграція ВПО та підготовка до повернення (2024–2027), сталий розвиток і репатріація людського капіталу (2027–2035). Ключовим елементом є поступове зміщення акценту з вживання на створення привабливих умов для повернення кваліфікованих фахівців, молоді та сімей з дітьми. На третьому етапі особлива роль відводиться діаспорі як джерелу інвестицій, технологій та соціального капіталу.

Висновки. Міграційні процеси в Україні зазнали кардинальної трансформації під впливом повномасштабного вторгнення Російської Федерації: від трудової та циркулярної міграції довоєнного періоду до масової вимушеної міграції жінок, дітей та осіб похилого віку. Загальна кількість внутрішньо переміщених осіб та біженців перевищує 10 млн осіб, що становить майже третину довоєнного населення країни та створює безпрецедентний виклик для демографічного, економічного й соціального розвитку.

Державна політика пройшла шлях від екстреної гуманітарної реакції до поступового формування елементів стратегічного підходу (програми «єВідновлення», «єРобота», компенсації роботодавцям). Проте бракує єдиної довгострокової стратегії, достатнього

фінансування програм репатріації та системного залучення діаспори.

Міжнародний досвід Хорватії, Боснії і Герцеговини, Колумбії та Грузії підтверджує, що успішне післявоєнне відновлення можливе лише за умови поєднання чіткого правового статусу переміщених осіб, масштабних житлових програм, пільгового кредитування бізнесу та фінансованих міжнародними партнерами пакетів добровільного повернення. Україна вже запровадила більшість із цих інструментів, однак їх масштаб і координація потребують суттєвого посилення.

Запропонована модель трансформації міграційної політики від реактивної до стратегічної дає змогу не лише мінімізувати втрати людського капіталу, а й перетворити міграційну кризу на фактор сталого розвитку. Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їх використання при розробці Національної стратегії міграційної політики до 2035 року, програм регіонального відновлення, а також механізмів залучення діаспори до відбудови країни. Реалізація запропонованих підходів сприятиме збереженню людського капіталу, підвищенню соціальної згуртованості та досягненню Цілей сталого розвитку ООН в післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. International Organization for Migration (IOM). (2023). Ukraine Internal Displacement Report, General Population Survey Round 14. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-14>
2. UNHCR. (2024). Ukraine Refugee Situation – Operational Data Portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
3. Міністерство соціальної політики України. (2024). Офіційні дані щодо внутрішньо переміщених осіб. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/>
4. European Commission. (2023). Temporary Protection for Persons Fleeing Ukraine – Statistics. URL: https://ec.europa.eu/home-affairs/document/download/f7ae2be0-62be-43e8-8910-8d632d8b8c76_en
5. Метелля М. (2023). Міграційні процеси під час війни: економічні та соціальні наслідки. Аналітичний центр Cedoss. URL: <https://cedos.org.ua/researches/migratsiya-ta-vijna/>
6. Клімкіна І. (2022). Міграція українців у період воєнних дій: проблеми та виклики. Демографія та соціальна економіка. №1(47). URL: https://dse.org.ua/arhive/47/47_10.pdf
7. Верховна Рада України. (2022). Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
8. OECD. (2023). The Impact of Russia's War in Ukraine on Migration Trends. URL: <https://www.oecd.org/migration/migration-policy-responses-ukraine.htm>

9. Світовий банк. (2023). Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment. (міграційний розділ) URL: <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/publication/rdna2>
10. UNDP Ukraine. (2023). Human Mobility, Livelihoods and Recovery in Ukraine. URL: <https://www.undp.org/ukraine/publications/human-mobility-report>
11. Державна служба статистики України. (2021–2023). Дані щодо міграції населення України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
12. Герасименко Г. (2023). Міграційна політика України в умовах воєнного часу: напрями адаптації. Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. Птухи НАН України. URL: <https://idss.org.ua/arhiv>
13. International Labour Organization (ILO). (2023). The Employment Impact of the Ukrainian Refugee Crisis in Host Countries. URL: https://www.ilo.org/global/publications/WCMS_864550/lang--en/index.htm
14. Центр економічної стратегії. (2023). Українські біженці в ЄС: наміри щодо повернення та економічні наслідки. URL: <https://ces.org.ua/ukrainian-refugees-eu/>
15. Офіс Омбудсмена України. (2023). Права внутрішньо переміщених осіб: стан дотримання та основні виклики воєнного часу. URL: https://ombudsman.gov.ua/news_details/prava-vpo

References:

1. International Organization for Migration (IOM). (2023). Ukraine Internal Displacement Report, General Population Survey Round 14. Retrieved from: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-14>
2. UNHCR. (2024). Ukraine Refugee Situation – Operational Data Portal. Retrieved from: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
3. Ministry of Social Policy of Ukraine. (2024). Official data on internally displaced persons. Retrieved from: <https://www.msp.gov.ua/news/>
4. European Commission. (2023). Temporary Protection for Persons Fleeing Ukraine – Statistics. Retrieved from: https://ec.europa.eu/home-affairs/document/download/f7ae2be0-62be-43e8-8910-8d632d8b8c76_en
5. Metella, M. (2023). Migration Processes During the War: Economic and Social Impacts. Cedoss Analytical Center. Retrieved from: <https://cedos.org.ua/researches/migratsiya-ta-vijna/>
6. Klimkina, I. (2022). Migration of Ukrainians during wartime: challenges and problems. Demography and Social Economy, No. 1(47). Retrieved from: https://dse.org.ua/arhiv/47/47_10.pdf
7. Verkhovna Rada of Ukraine. (2022). Law of Ukraine "On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons". Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
8. OECD. (2023). The Impact of Russia's War in Ukraine on Migration Trends. Retrieved from: <https://www.oecd.org/migration/migration-policy-responses-ukraine.htm>
9. World Bank. (2023). Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment. Retrieved from: <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/publication/rdna2>
10. UNDP Ukraine. (2023). Human Mobility, Livelihoods and Recovery in Ukraine. Retrieved from: <https://www.undp.org/ukraine/publications/human-mobility-report>
11. State Statistics Service of Ukraine. (2021–2023). Migration statistics. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
12. Herasymenko, H. (2023). Migration Policy of Ukraine in Wartime: Adaptation Directions. Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. Retrieved from: <https://idss.org.ua/arhiv>
13. International Labour Organization (ILO). (2023). The Employment Impact of the Ukrainian Refugee Crisis in Host Countries. Retrieved from: https://www.ilo.org/global/publications/WCMS_864550/lang--en/index.htm
14. Center for Economic Strategy. (2023). Ukrainian refugees in the EU: intentions for return and economic consequences. URL: <https://ces.org.ua/ukrainian-refugees-eu/>
15. Office of the Ombudsman of Ukraine. (2023). Rights of internally displaced persons: state of compliance and main challenges of wartime. URL: https://ombudsman.gov.ua/news_details/prava-vpo

Дата надходження статті: 25.11.2025 р.

Дата прийняття статті до друку: 16.12.2025 р.